

Shakespeare en Goethe

Programmaboekje

December 2011

KAMERKOOR VOCOZA
o.l.v. SANNE NIEUWENHUIJSEN

Met medewerking van
Hans van Hechten
en Vastert van Aardenne

Programma

Wandrer's Nachtlid – Alphons Diepenbrock
Scène 1 - Shakespeare verschijnt

Proömion – Ernst Pepping
Scène 2 - Namen

Im Treibhaus – Richard Wagner, arr.Gottwald
Scène 3 - De tuin

Lullaby – Jaakko Mäntyjärvi
Scène 4 - Hunkering

Sonnet nr. 43 – Jurriaan Andriessen
vervolg scène 4 - Mannen en vrouwen

Come away, Death – Jaakko Mäntyjärvi
vervolg scène 4 - Come away, death

Double, double toil and trouble – Jaakko Mäntyjärvi
vervolg scène 4 - Scherven

Grausam erweist sich Amor an mir, op.113 nr. 2 – Johannes Brahms
Scène 5 - Gretchen I

Anklang – Ernst Pepping

Pauze

Herbstgefühl – Ernst Pepping
Scène 6 - Gretchen II

Sonnet nr.LXIV (In memoriam 9/11/01) – Dominick Argento
Scène 7 - Gretchen III

Full fathom five – Jaakko Mäntyjärvi
Scène 8 - Gretchen IV

Dämmerung – Alphons Diepenbrock
Scène 9 - Laatste woorden

Song for Athene – John Tavener
Scène 10 - Het einde

**U wordt vriendelijk verzocht
uw MOBIELE TELEFOON uit te schakelen**

Dank! Deze concerten zijn financieel mogelijk geworden dankzij ondersteuning van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Toelichting

William Shakespeare en Johann Wolfgang von Goethe behoren tot de toppen van de West-Europese dichtkunst. Nog altijd worden hun werken gelezen, opgevoerd of bewerkt, en zijn ze door alle eeuwen heen een inspiratie geweest voor vele kunstenaars. Ook componisten vonden en vinden bij hen tot op de dag van vandaag materiaal voor nieuwe muziekwerken. Er moet iets universeels schuilen in hun werk, iets wat zo menselijk en zo algemeen geldig is dat hun woorden nog altijd gelezen, gehoord en begrepen worden. Hun taal lijkt die te zijn van hart en eeuwigheid.

Goethe was een groot bewonderaar van Shakespeare. Maar hun werelden lijken gescheiden door de tijd en door de cultuur waarin zij leefden en waarin ze hun literaire werken schiepen. Goethe werd in 1749 in Frankfurt am Main geboren en stierf in 1832 op 82-jarige leeftijd in Weimar. Shakespeare werd geboren in het jaar 1564 en stierf in 1616, te Stratford-upon-Avon, 52 jaar oud. Wat zou er gebeuren wanneer ze elkaar ondanks dat grote verschil in tijd en ruimte zouden ontmoeten? Wat zouden zij met elkaar kunnen delen? En wat is hun grote inspiratiebron geweest die gemaakt heeft dat zij tot de groten der aarde zijn gaan behoren? In het theater kunnen we een wonder laten geschieden. We kunnen onze fantasie laten werken en in personages gestalte geven. Doden kunnen we weer tot leven wekken. We kunnen ze met elkaar in contact brengen en met elkaar laten spreken. Zo ook met Shakespeare en Goethe.

Over het leven van Shakespeare is weinig bekend. Door sommige literatuurvorsers wordt zelfs getwijfeld aan zijn identiteit. Was Shakespeare misschien een edelman die anoniem wenst te blijven? Er zijn de meest ingewikkelde theorieën geconstrueerd. En die mythevorming rond zijn persoon ontstond al snel na zijn dood. Maar wij gaan ervan uit dat Shakespeare een hard werkende, bijzonder

getalenteerde toneelschrijver en dichter moet zijn geweest. Hij was getrouwd, had kinderen en had een zeker zakelijk instinct. Het meest persoonlijk uitte hij zich in zijn sonnetten. Ook rond de sonnetten zijn vele mystificaties: zo is het al helemaal niet duidelijk voor wie hij die sonnetten heeft geschreven en tot wie deze liefdesverklaringen gericht waren. Maar dat ze persoonlijk zijn lijdt geen twijfel. Naast enkele citaten uit zijn toneelstukken (*Hamlet, As you like it*) vormen zij de bron voor de woorden die wij Shakespeare in de mond geven. Het persoonlijk leven van Goethe daarentegen is zeer nauwkeurig door hemzelf beschreven in het autobiografische 'Dichtung und Wahrheit' en in de vele brieven van hem die bewaard zijn gebleven. Ook kon geput worden uit 'Schimmen uit Weimar', een bijzonder boekje uit 1923, geschreven door E. Kalshoven-Biermans.

Liefde en dood. Het zal niemand verbazen dat dat hun beider grote thema's waren. Beiden gaven er vorm aan in hun werk, ieder op zijn eigen, oorspronkelijke en geniale wijze.

Alphons Diepenbrock (1862-1921), geboren als zoon van een Nederlandse moeder en een Duitse vader, wordt beschouwd als een van de belangrijke Nederlandse componisten na Sweelinck. Diepenbrocks koormuziek past binnen de eeuwenoude traditie van a capella zang, met een onmiskenbare romantische inslag maar technisch geïnspireerd op de polyfonie zoals die gebruikelijk was in de renaissance. In 1884 schrijft hij zijn eerste a capella koorwerken, alle op teksten van Goethe, waaronder *Dämmerung*. In 1886 zet hij Goethe's *Wandrer's Nachtlid* voor mannenkoor en piano. De versie voor gemengd koor ontstaat in 1908, en is tevens een van zijn laatste werken voor koor a capella. De vocale werken van Diepenbrock hebben opvallend vaak de nacht als onderwerp, en zijn dan ook meestal rustig van aard. In 1916 herschrijft hij het lied voor het laatst. Hij versterkt daarbij vooral de natuurlijke loop van het stuk; door enige

maatwisselingen weet hij de metrische dwang weg te nemen, zodat *Wandrer's Nachtlid* als een nachtelijk zuchtje wind zijn serene sfeertekening ontvouwt.

Ernst Pepping (1901-1981) wordt gezien als een van de belangrijkste protestantse kerkmusici van de 20e eeuw; hij schreef vooral geestelijke werken voor koor, onder meer a capella-missen, motetten en koralen. In 1949, het jaar waarin Goethes 200ste geboortejaar wordt gevierd, selecteert Pepping 27 teksten van de meester uit Weimar voor een omvangrijk wereldlijk werk voor koor, genaamd Heut und Ewig. De première vindt plaats in West-Berlijn. Pepping gebruikt teksten uit een veelheid van bronnen: odes, spreuken, hymnen, de Venetiaanse Epigrammen en de West-östliche Divan (waaruit het prachtige *Anklang* afkomstig is). De muzikale taal van Pepping is een mix van late romantiek en moderne, eigentijdse opvattingen over harmonie en ritmiek. Ze is vooral zeer eigenzinnig: van lyrisch (*Herbstgefühl*) tot anti-melodisch, zowel vloeiend als stug, zeer ritmisch, consonant en dissonant: een uitdaging voor het publiek en de uitvoerenden. Voor de zangers van Vocoza vormt deze muziek dé ontdekking van het programma!

Niet alleen de in dit programma genoemde componisten werden geïnspireerd door het werk van Shakespeare en Goethe. Ook dichteres Mathilde Wesendonck vond in haar *Im Treibhaus* een toon die evengoed van Goethe had kunnen zijn. Het is een van de vijf bekende Wesendonck-lieder die **Richard Wagner** (1813-1883) gebruikt als opmaat voor zijn *Tristan und Isolde*. De Wesendonck-lieder zijn in de loop der tijd veel meer geworden dan studiemateriaal voor de componist, en zijn bovendien de enige teksten van een ander (dan zichzelf) die Wagner toonzet. Het geeft aan hoezeer Wagner onder de indruk was van Mathilde Wesendonck – zijn uiteindelijk Isolde-figuur is sterk geïnspireerd op haar en ze krijgen een hartstochtelijke affaire, die Wagner na ontdekking van het overspel door zijn vrouw Minna (door een rondslingerende

liefdesbrief) zijn huwelijk kost. Oorspronkelijk geschreven voor orkest en solist, zingt Vocoza een 16-stemmige bewerking van het lied van Clytus Gottwald.

Shakespeare laat zijn personages in toneelstukken veelvuldig liederen zingen. Van veel ballades, bij uitstek het genre van de populaire muziek uit die tijd, zijn de melodieën niet bewaard gebleven. Van sommige andere liederen zijn wel melodieën bekend, maar is het vaak onduidelijk of Shakespeare nieuwe teksten op bestaande liederen heeft geschreven of er speciale composities op zijn teksten voor liet maken. *The Tempest* bevat meer muziek dan welk ander toneelstuk van Shakespeare ook, dus het is niet verwonderlijk dat dit werk een bron van inspiratie is geweest voor veel componisten. In dit concert hoort u een moderne versie van *Full fathom five* van **Jaakko Mäntyjärvi** (1963), het lied dat de luchtgeest Ariel in *The Tempest* zingt in de gedaante van een zeemeermin, die Ferdinand aanspreekt wanneer hij treurt om zijn verloren gewaande vader. Mäntyjärvi is een van de belangrijkste componisten van Scandinavische koormuziek van zijn generatie. Hij noemt zichzelf een "eclectische traditionalist" (iemand die het beste kiest uit de traditie), een kwalificatie die zeker van toepassing is op deze liederen met teksten van Shakespeare. Mäntyjärvi is een begaafd vertaler Fins-Engels en zijn kennis van de Engelse taal is dus groot. De *Four Shakespeare Songs* is een gevarieerde en veeleisende cyclus, waarin de vele nuances en de emotionele expressie hoge eisen stellen aan de zangers. Het muzikale schilderen met woorden, zoals "weep" in *Come Away, Death*, of de grote tederheid in *Lullaby* is hier een goed voorbeeld van. De beroemde tekst *Double, double toil and trouble* uit Macbeth, krijgt als tempo *Allegro non troppo ma feroce* (niet al te snel maar woest!), wat genoeg zegt over de intenties van de componist, die naadloos aansluiten bij een scène vol duivels heksenplezier in manische kookkunsten.

Van **Jurriaan Andriessen** (1925-1996) zingt Vocoza het lyrische *Sonnet 43*. Jurriaan

Hendrik Andriessen, ook bekend onder het pseudoniem Leslie Cool, was een telg uit de bekende kunstenaarsfamilie Andriessen. Hij is een zoon van de componist Hendrik Andriessen, een oom van de kunstenaar met dezelfde voornamen en een oudere broer van de componist Louis Andriessen. Andriessen was een zeer veelzijdige componist. Naast orkest- en kamermuziek componeerde hij muziek voor toneel, film, radio en later ook voor televisie. Hij componeerde bovendien veel muziek op teksten van Shakespeare, zoals zijn toneelmuziek voor *The Tempest*, waarin hij voor het eerst elektronische muziek gebruikte. Zijn laatste belangrijke toneelmuziek werd geschreven bij *Hamlet* (1983), voor synthesizers en bij *Romeo en Julia* (1984) voor koor (met countertenor). *Sonnet 43* is in dat licht een vrij conservatieve compositie te noemen, hoewel de invloeden van de close-harmony duidelijk te horen zijn.

Grausam erweist sich Amor an mir is een driestemmige canon voor vrouwenkoor van **Johannes Brahms** (1833-1897). Brahms dirigeerde gedurende zijn hele carrière zowel professionele als amateurkoren, en zowel gemengde koren als dameskoren. Voor al deze ensembles componeerde hij zijn veelzijdige koormuziek. De composities van Brahms zijn zeer doorwrocht: hij was een meester van het contrapunt (waarvan de canon de basis vormt), zoals ook zijn grote voorgangers Schütz en Bach, door Brahms zeer bewonderd. De tekst van deze canon komt uit een gedicht van Goethe (*Vier Jahreszeiten*) waarbij het de eerste strofes vormt van een schildering van het tweede jaargetijde: Sommer.

Dominick Argento (1927) is als Amerikaanse componist vooral bekend geworden met zijn opera's (*Postcard from Morocco*, *Miss Havisham's Fire* en *The Masque of Angels*) en koormuziek.

Zijn muziek is in de kern tonaal van karakter, hoewel zij tonaliteit met a-tonale en 12-toonsmuziek combineert, maar staat ver af van de experimentele avant garde muziek van na de Tweede Wereldoorlog. Argento is vooral bekend om zijn gevoelige zettingen van complexe, diepzinnige teksten, zoals in het *Sonnet No. 64* uit 2002. Zoals de ondertitel *In memoriam 9/11/01* al aangeeft is het werk gecomponeerd in reactie op de aanslagen van 11 september 2001. De tekst van het sonnet spreekt van "Lofty towers I see downras'd" en van de ondragelijke wetenschap "That time will come and take my love away"; de muziek van Argento weet dit onvergetelijk te verklanken.

Song for Athene is misschien wel het beroemdste werk van de Britse componist **Sir John Tavener** (1944). Het stuk is een combinatie van teksten uit zeer diverse bronnen: het Hebreeuwse woord halleluja ("laat ons de Heer prijzen") wordt zes keer gezongen als introductie op teksten uit de begrafenisrites van de Orthodoxe Kerk én delen van Shakespeares *Hamlet*. Aanleiding voor de compositie is de begrafenis van Athene Hariades; een Griekse actrice en persoonlijke vriendin van Tavener, die omkwam bij een verkeersongeval. Tragisch genoeg wordt het stuk enkele jaren later wereldberoemd door de aangrijpende uitvoering in Westminster Abbey bij de begrafenis van Lady Diana, die eveneens bij een verkeersongeval het leven liet. De muziek bereikt een climax na het zesde hallelujah met de zin: "Come, enjoy rewards and crowns I have prepared for you." Daarna volgt nog één halleluja, als coda. Net zoals in traditionele Byzantijnse kerkmuziek wordt het stuk onderbouwd door een "ison", of droneklank.

Marten-Jan Geertsema en Hans van Hechten

Vocoza is aangesloten bij de te Voorschoten

Shakespeare en Goethe - teksten en vertalingen

Wandrer's Nachtlied

Alphons Diepenbrock

Über allen Gipfeln ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde ruhest du auch.

Tekst: Johann Wolfgang von Goethe

Proömion

Ernst Pepping

Im Namen dessen, der Sich selbst erschuf
Von Ewigkeit in schaffendem Beruf;
In Seinem Namen, der den Glauben schafft,
Vertrauen, Liebe, Tätigkeit und Kraft;
In Jenes Namen, der, so oft genannt,
Dem Wesen nach blieb immer unbekannt:

So weit das Ohr, so weit das Auge reicht,
Du findest nur Bekanntes, das Ihm gleicht,
Und deines Geistes höchster Feuerflug
Hat schon am Gleichnis, hat am Bild genug;
Es zieht dich an, es reißt dich heiter fort,
Und wo du wandelst, schmückt sich Weg und Ort;
Du zählst nicht mehr, berechnest keine Zeit,
Und jeder Schritt ist Unermeßlichkeit.

Tekst: Johann Wolfgang von Goethe

Im Treibhaus

Richard Wagner / arrangement: Clytus Gottwald

Hochgewölbte Blätterkronen,
Baldachine von Smaragd,
Kinder ihr aus fernen Zonen,
Saget mir, warum ihr klagt?

Schweigend neiget ihr die Zweige,
Malet Zeichen in die Luft,
Und der Leiden stummer Zeuge
Steiget aufwärts, süßer Duft.

Weit in sehndem Verlangen
Breitet ihr die Arme aus,

Op alle bergtoppen ligt rust,
in alle boomkruinen
bespeur je
nauwelijks een zuchtje wind;
de vogeltjes zwijgen in het bos,
Wacht maar, weldra rust jij ook.

Vertaling: Eduard van Hengel

Voorspel

(Proömion: inleidende zang)

In naam van hem, die zich zelve schiep,
Een eeuwigheid uit roeping scheppende,
In zijn naam, die het geloof ons gaf,
Vertrouwen, liefde, arbeid, kracht,
In die naam, die, zo vaak genoemd,
Toch in wezen ons onbekend gebleven is:

Zo ver het oor, zo ver het oog ook reikt,
Je vindt alleen het reeds bekende, dat op hem lijkt,
En de hoogste vuurgloed van jouw fantasie
Heeft al aan die gelijkenis, aan het beeld genoeg.
Het trekt je aan, het sleurt je vrolijk voort,
En waar je wandelt, verrijkt zich weg en oord
Je telt niet meer, berekent niet de tijd,
En elke stap is deel van de onmeet'lijkheid.

Vertaling: Hans van Hechten

In the hothouse

High-vaulted crowns of leaves,
Canopies of emerald,
You children of distant zones,
Tell me, why do you lament?

Silently you bend your branches,
Draw signs in the air,
And the mute witness to your anguish -
A sweet fragrance - rises.

In desirous longing, wide
You open your arms,

Und umschlinget wahnbefangen
Öder Leere nicht'gen Gaus.

Wohl, ich weiß es, arme Pflanze;
Ein Geschicke teilen wir,
Ob umstrahlt von Licht und Glanze,
Unsre Heimat ist nicht hier!

Und wie froh die Sonne scheidet
Von des Tages leerem Schein,
Hüllet der, der wahrhaft leidet,
Sich in Schweigens Dunkel ein.

Stille wird's, ein säuselnd Weben
Füllet bang den dunklen Raum:
Schwere Tropfen seh ich schweben
An der Blätter grünem Saum.

Tekst: Mathilde Wesendonck (1828-1902)

Lullaby

Jaakko Mäntyjärvi

(The Fairies sing:)

You spotted snakes with double tongue,
Thorny hedgehogs, be not seen;
Newts and blind-worms, do no wrong,
Come not near our fairy queen.
Philomel, with melody
Sing in our sweet lullaby;
Lulla, lulla, lullaby, lulla, lulla, lullaby:
Never harm,
Nor spell nor charm,
Come our lovely lady nigh;
So, good night, with lullaby.
Weaving spiders, come not here;
Hence, you long-legg'd spinners, hence!
Beetles black, approach not near;
Worm nor snail, do no offence.
Philomel, with melody,
Sing in our sweet lullaby.

*Tekst: William Shakespeare (A Midsummer
Night's Dream)*

Sonnet 43

Jurriaan Andriessen

When most I wink, then do mine eyes best see,
For all the day they view things unrespected;

And embrace through insane predilection
The desolate, empty, horrible void.

I know well, poor plants,
A fate that we share,
Though we bathe in light and radiance,
Our homeland is not here!

And how gladly the sun departs
From the empty gleam of the day,
He veils himself, he who suffers truly,
In the darkness of silence.

It becomes quiet, a whispered stirring
Fills uneasily the dark room:
Heavy drops I see hovering
On the green edge of the leaves.

Wiegelied

Jullie gevlekte slangen met dubbele tong,
Doornige stekelvarkens, zorg dat je niet wordt
gezien.
Watersalamanders en hazelwormen, doe niets ver-
keers;
Kom niet in de buurt van onze elvenkoningin.
Philomel, zing melodieus
in ons zoete wiegelied.

Niets kwaads,
geen bezweringsformule of tovermiddel,
mag onze lieftallige vrouwe overkomen.
Dus goede nacht, met een wiegelied.
Wevende spinnen, kom hier niet;
Weg van hier, jullie langbenige spinners, weg.
Zwarte torren, kom niet naderbij;
Worm of slak, hoe je koest.
Philomel, zing melodieus
in ons zoete wiegelied.

Vertaling: Pieter Nieuwint

Sonnet 43

In diepste slaap pas onderscheid ik scherp,
Want heel de dag zie ik wat mij niet zint,

But when I sleep, in dreams they look on thee,
And darkly bright are bright in dark directed.
Then thou, whose shadow shadows doth make bright,
How would thy shadow's form form happy show
To the clear day with thy much clearer light,
When to unseeing eyes thy shade shines so!
How would, I say, mine eyes be blessed made
By looking on thee in the living day,
When in dead night thy fair imperfect shade
Through heavy sleep on sightless eyes doth stay!
All days are nights to see till I see thee,
And nights bright days when dreams do show thee
me

Tekst: William Shakespeare

Come away, Death

Jaakko Mäntyjärvi

Come away, come away, death,
And in sad cypress let me be laid.
Fly away, fly away, breath;
I am slain by a fair cruel maid.
My shroud of white, stuck all with yew,
O, prepare it!
My part of death, no one so true
Did share it.

Not a flower, not a flower sweet,
On my black coffin let there be strown.
Not a friend, not a friend greet
My poor corpse, where my bones shall be thrown.
A thousand thousand sighs to save,
Lay me, O, where
Sad true lover never find my grave,
To weep there!

Tekst: William Shakespeare (uit: Twelfth Night)

Double, double toil and trouble

Jaakko Mäntyjärvi

*A cavern. In the middle, a boiling cauldron.
Thunder. Enter the three Witches*

First Witch:

Thrice the brinded cat hath mew'd.

Second Witch:

Thrice and once the hedge-pig whined.

Third Witch:

Harpier cries 'Tis time, 'tis time.

First Witch:

Maar van mijn droom ben jij het onderwerp
Dat ik, blind ziend, in mijn zwart blikveld vind.
Jij wiens afschaduwing het duister temt,
Hoe blij zal van je schaduw 't wezen zijn
Bij dag, waarop je zoveel lichter bent,
Als reeds je schim voor 't nietsziend oog zo schijnt!
Hoe heerlijk wordt mijn oog door jou gestreeld
Wanneer ik je in 't levend licht hervind,
Nu in het duister zelfs je schaduwbeeld
Nog zichtbaar blijft als slaap het oog verblindt!
Mijn dag is nacht tot ik terug zal komen,
Mijn nacht dag als ik jou zie in mijn dromen.

*Vertaling: Peter Verstegen (William Shakespeare
Sonnetten, Van Oorschoot, 1993)*

Kom nader, Dood

Kom nader, dood, en laat men mij
in treurig cypresenhout leggen;
Vlieg heen, adem, ik ben vermoord
door een schone, wrede maagd.
Mijn met taxus bezette witte doodskleed,
oh, maak het klaar;
De dood die mijn deel werd,
is door niemand echt gedeeld.

Laat geen welriekende bloem
op mijn zwarte doodkist gestrooid worden;
Laat geen vriend mijn arme lichaam groeten
waar mijn botten geworpen worden;
Leg me, om duizenden zuchten te besparen,
waar een bedroefde ware geliefde
nimmer mijn graf zal vinden,
om er te wenen.

Vertaling: Pieter Nieuwint

Verdubbel gezwoeg en ellende.

*Een spelonk. In het midden een kookpot. Donder.
Entree van de drie heksen.*

Eerste heks:

Driemaal heeft de geel-bruine kat gemiauwd

Tweede heks:

En eenmaal heeft het stekelvarken gejannt

Derde heks:

Harpier roept: 't is tijd, 't is tijd

Eerste heks:

Double, double toil and trouble;
Round about the cauldron go;
In the poison'd entrails throw.
Toad, that under cold stone
Days and nights has thirty-one
Swelter'd venom sleeping got,
Boil thou first i' the charmed pot.

ALL:

Double, double toil and trouble;
Fire burn, and cauldron bubble.

Second Witch:

Fillet of a fenny snake,
In the cauldron boil and bake;
Eye of newt and toe of frog,
Wool of bat and tongue of dog,
Adder's fork and blind-worm's sting,
Lizard's leg and owlet's wing,
For a charm of powerful trouble,
Like a hell-broth boil and bubble.

ALL:

Double, double toil and trouble;
Fire burn and cauldron bubble.

Third Witch:

Scale of dragon, tooth of wolf,
Witches' mummy, maw and gulf
Of the ravin'd salt-sea shark,
Root of hemlock digg'd i' the dark,
Liver of blaspheming Jew,
Gall of goat, and slips of yew
Silver'd in the moon's eclipse,
Nose of Turk and Tartar's lips,
Finger of birth-strangled babe
Ditch-deliver'd by a drab,
Make the gruel thick and slab:
Add thereto a tiger's chaudron,
For the ingredients of our cauldron.

ALL:

Double, double toil and trouble;
Fire burn and cauldron bubble.

Second Witch:

By the pricking of my thumbs,
Something wicked this way comes.
Open, locks,
Whoever knocks!

Tekst: William Shakespeare (uit MacBeth)

Verdubbel gezwoeg en ellende
Ga rond de kookpot,
Gooi er vergiftigde ingewanden in;
Een pad die dertig dagen en nachten
onder een koude steen heeft geslapen,
Waarbij het venijn uit al zijn poriën kwam,
Kook het in de betoverde pot.

Allen:

Verdubbel gezwoeg en ellende
Laat het vuur branden en de kookpot borrelen.

Tweede heks:

Een plak moerasslang
Gooi het in de pot en kook het,
Salamanderoog en kikkerteen,
Vleermuisvacht en hondentong.
Gevorkte addertong en giftand van de hazel-
worm,
Hagedissenpoot en uilenvleugel.
Voor een tovermiddel dat voor veel ellende zorgt,
Kook en borrel als een hels soepje.

Allen:

Verdubbel gezwoeg en ellende
Laat het vuur branden en de kookpot borrelen.

Derde heks:

Drakenshubbie en wolventand,
Heksenmummie, muil en maag van een
hongerige haai in de zoute zee,
Wortel van de dollekervel, opgegraven in het donker,
Lever van de godslasterlijke jood,
Geitengal en stekje van de taxusboom,
Afgesneden bij maansverduistering,
Turkenneus en Tashtarenlippen,
Vinger van een bij de geboorte gewurgde baby,
In een sloot gebaard door een slons.
Maak de watergruwel dik en taai,
Voeg er nog wat tijgerdarm aan toe,
Als ingrediënten voor onze kookpot.

Allen:

Verdubbel gezwoeg en ellende
Laat het vuur branden en de kookpot borrelen.

Tweede heks:

Het getintel in mijn duimen
Zegt me dat er onheil aankomt.
Open de deuren,
wie er ook klopt!

Vertaling: Pieter Nieuwint

Anklang

Ernst Pepping

Huri:

Draußen am Orte,
Wo ich dich zuerst sprach,
Wacht ich oft an der Pforte,
Dem Gebote nach.
Da hört ich ein wunderbarlich Gesäusel,
Ein Ton- und Silbengekräusel;
Das wollte herein,
Niemand aber ließ sich sehen,
Da verklang es klein zu klein;
Es klang aber fast wie deine Lieder,
Das erinnr ich mich wieder.

Dichter:

Ewig Geliebte! wie zart
Erinnerst du dich eines Trauten!
Was auch in irdischer Luft und Art
Für Töne lauten,
Die wollen alle herauf;
Viele verklingen da unten zu Hauf;
Andere mit Geistes Flug und Lauf,
Wie das Flügel-Pferd des Propheten,
Steigen empor und flöten
Draußen an dem Tor.
Kommt deinen Gespielen so etwas vor,
So sollen sie's freundlich vermerken,
Das Echo lieblich verstärken,
Daß es wieder hinunter halle,
Und sollen Acht haben,
Daß in jedem Falle,
Wenn er kommt, seine Gaben
Jedem zugute kommen:
Das wird beiden Welten frommen.

Sie mögen's ihm freundlich lohnen,
Auf liebliche Weise fügsam;
Sie lassen ihn mit sich wohnen:
Alle Guten sind genügsam.

Du aber bist mir beschieden,
Dich laß ich nicht aus dem ewigen Frieden;
Auf die Wache sollst du nicht ziehn.
Schick eine ledige Schwester dahin!

Tekst: Johann Wolfgang von Goethe

Weerklank

Hoeri: (eeuwig jong blijvende maagd met gazelleogen in het paradijs)
Daarbuiten op de plek
Waar ik je voor de eerste maal sprak
Waakte ik vaak aan de poort
Zoals mij werd gelast.
Daar hoorde ik een wonderlijk zacht ruisen
Een rimpeling van toon en lettergreep,
Die wilde naar binnen.
Maar niemand liet zich zien,
Daar stierf het weg, kleiner en kleiner;
Maar het klonk bijna als jouw verzen,
Dat herinner ik mij weer.

Dichter:

Eeuwig geliefde! Hoe zacht
Herinner jij je jouw minnaar!
Wat er ook, in aardse lucht en op aardse wijze,
Voor tonen klinken,
Ze willen alle omhoog;
Vele sterven weg daar beneden in dichte drom.
Andere met de vlucht en loop van een geest
Zoals het gevleugelde paard van de profeet,
Stijgen omhoog en fluiten
Daarbuiten bij de poort.
Overkomt jouw speelgenoten iets soortgelijks,
Laten zij het vriendelijk bemerken,
De echo lieflijk versterken,
Dat het opnieuw beneden weerklinkt,
En erop zullen passen,
Dat, in elk geval,
Als hij komt, zijn gaven
Een ieder ten goede zullen komen;
Dat het beide werelden zal baten.

U kunt hem vriendelijk belonen,
Op lieflijke wijze en passend,
En hem bij u laten wonen:
Alle goede mensen zijn met weinig tevreden.

Maar jij bent mij ten deel gevallen,
Ik laat je niet gaan uit de eeuwige vrede;
Je zult niet op wacht staan.
Stuur daarheen een ongetrouwde zuster.

uit: West-oostelijke divan (divan: oosterse dichtbundel), boek van het paradijs.

Herbstgefühl

Ernst Pepping

Fetter grüne, du Laub',
Am Rebengeländer
Hier mein Fenster herauf!
Gedrängter quellet,
Zwillingsbeeren, und reifet
Schneller und glänzend voller!
Euch brütet der Mutter Sonne
Scheideblick, euch umsäuselt
Des holden Himmels
Fruchtende Fülle;
Euch kühlet des Mondes
Freundlicher Zauberhauch,
Und euch bethauen, ach!
Aus diesen Augen
Der ewig belebenden Liebe
Vollschwellende Tränen.

Tekst: Johann Wolfgang von Goethe

Sonnet 64

Dominick Argento

When I have seen by Time's fell defac'd
The richproud cost of outworn burried age;
sometime lofty towers I see down ras'd,
and bras eternal, slave to mortal rage:
When I have seen the hungry ocean again
Advantage on the kingdom of the shore
Ans the firm soil win of the wat'ry main,
Increasing store with loss. and loss with store;
When I have seen such interchange of state,
state itself confounded to decay;
Ruin hath taught me thus to ruminare
That Time will come and take my love away.
This thought is as a death, which cannot choose
But weep to have that which it fears to lose

Tekst: William Shakespeare

Full Fathom Five

Jaakko Mäntyjärvi

Full fathom five thy father lies;
Of his bones are coral made;
Those are pearls that were his eyes:
Nothing of him that doth fade

Herfstgevoel

Groei zwaarder, o loof,
Aan de druivenrank
Hier langs mijn venster omhoog.
Welt nog dichter op,
Dubbele bessen, en komt tot rijping
Sneller en glanzend voller!
Op u broedt de afscheidsblik van moeder zon.
Rondom u ruist de bevruchtende volheid
Van de lieflijke hemel.
U koelt de vriendelijke
en betoverende adem
van de maan.
En u wordt bedauwd, ach,
Door de uit deze ogen
Opwellende tranen
Van de eeuwig leven gevende liefde.

Vertaling: Hans van Hechten

Sonnet 64

Als 'k door Tijds hand hardvochtig zie vergaan
De pronk en rijkdom van verstorven dagen,
Of eeuwig brons door mensendrift verdaan
En ook de hoogste trans in puin geslagen;
Als ik de diepzee zie die watertandt
Naar 't kustrijk en zich met die prijs vermeert,
Of 't zilte nat verjaagd door vasteland,
Want winst groeit uit verlies en omgekeerd;
Als 'k ieders staat zo vaak al zag verkeren
En hoe de staat zelf prooi is van verval,
Moest ik van zoveel ondergang wel leren:
De Tijd komt die mijn liefste halen zal.
Fataal idee dat mij slechts tranen laat
Om een bezit dat toch verloren gaat.

*Vertaling: Peter Verstegen - William Shakespeare
Sonnetten, Van Oorschot, 1993*

Vijf vadem diep

Vijf vadem diep ligt uw vader;
Van zijn botten is koraal gemaakt;
Dat daar zijn parels die zijn ogen waren:
Niets is er van hem dat verdwijnt,

pauze

But doth suffer a sea-change
Into something rich and strange.
Sea-nymphs hourly ring his knell:
Ding-dong.
Hark! now I hear them,--ding-dong, bell.

Tekst: William Shakespeare (Uit: The Tempest)

Dämmerung

Alphons Diepenbrock

Dämmerung senkte sich von oben,
Schon ist alle Nähe fern;
Doch zuerst emporgehoben
Holden Lichts der Abendstern!
Alles schwankt in's Ungewisse,
Nebel schleichen in die Höh';
Schwarzvertiefte Finsternisse
Widerspiegelnd, ruht der See.

Nun im östlichen Bereiche
Ahn' ich Mondenglanz und Glut,
Schlanker Weiden Haargezweige
Scherzen auf der nächsten Flut.
Durch bewegter Schatten Spiele
Zittert Luna's Zauberschein,
Und durch's Auge schleicht die Kühle
Sänftigend ins Herz hinein.

Tekst: Johann Wolfgang von Goethe

Song for Athene

John Tavener

Alleluia. May flights of angels sing thee
to thy rest.
Alleluia. Remember me,
O Lord, when you come into your kingdom.
Alleluia. Give rest, O Lord, to your handmaid,
who has fallen asleep.
Alleluia. The Choir of Saints have found the well-
spring of life and door of Paradise.
Alleluia. Life: a shadow and a dream.
Alleluia. Weeping at the grave creates the song:
Alleluia. Come, enjoy rewards and crowns I have
prepared for you.
Alleluia.

*Tekst: William Shakespeare (Uit: Hamlet) en uit
Orthodoxe begrafenisrite*

want alles wordt door de zee veranderd
in iets rijks en vreemds.
Ieder uur luiden de zeenimfen zijn doodsklok:
Ding-dong.
Luister! Nu hoor ik ze: ding-dong, de klok.

Vertaling: Pieter Nieuwint

Schemering

Schemering daalde neer,
Weldra is alle nabijheid ver;
Maar de avondster, als eerste opgegaan,
Licht vriendelijk op!
Alles verkeert in het ongewisse,
Nevels kruipen omhoog;
Diepzwarte duisternis weerspiegelend
Rust het meer.

Daar in oostelijke richting
Vermoed ik het schijnsel van de maan,
Slanke, fijnvertakte wilgen werpen
Schertsende schaduwen op het nabije water.
Door beweeglijk schaduwspel
Trilt Luna's betoverend schijnsel,
En de koelte, die door de ogen
Naar binnen dringt, brengt het hart tot bedaren.

Lied voor Athene

Halleluja. Mogen engelenscharen je naar
je rustplaats zingen.
Gedenk, mij, Heer,
wanneer u uw koninkrijk betreedt.
Geef rust, Heer,
aan uw dienstmaagd die in slaap gevallen is.
Het koor der heiligen heeft de bron van het leven
en de toegang tot het paradijs gevonden.
Het leven: een schaduw en een droom.
Het wenen bij het graf scheidt een lied: halleluja.
Kom, geniet de beloning
en de kronen die ik u heb bereid.
Halleluja.

Vertaling: Pieter Nieuwint

Sanne Nieuwenhuijsen

Vanaf september 2008 is Sanne Nieuwenhuijsen de vaste dirigent van Kamerkoor Vocoza.

Sanne Nieuwenhuijsen (1979) begon haar muzikale opleiding op de Kathedrale Koorschool Utrecht. Aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag studeerde ze hoofdvak Koordirectie bij Jos van Veldhoven en Jos Vermunt. Daarnaast volgde ze ook het hoofdvak Solozang bij Sasja Hunnago en Gerda van Zelm. Na haar studie volgde Sanne masterclasses koordirectie bij onder meer Tonu Kaljuste, het Nederlands Kamerkoor en Veljo Tormis.

Sinds 1998 heeft Nieuwenhuijsen als (assistent-)dirigent voor een reeks van gezelschappen gestaan, waaronder het Kathedrale Koor Utrecht, Kamerkoor Venus, het Erasmus Kamerkoor en het Toonkunstkoor Amsterdam. Ook leidt zij diverse projectkooren in Nederland en coacht zij regelmatig (semi-) professionele ensembles. Deelnames

aan (internationale) koorfestivals leverden meerdere malen eerste prijzen op met deze ensembles.

Vanaf 2010 is Sanne als dirigent verbonden aan het Muziek Instituut van de Kathedraal Sint Bavo te Haarlem.

Sanne Nieuwenhuijsen is verder werkzaam als zangpedagoog en incidenteel als uitvoerend zangeres, en is moeder van drie kinderen.

Word donateur

Kijkt u met enige jaloezie naar de mensen op de voorste rij, die een gereserveerde plek hebben bij de concerten van Kamerkoor Vocoza?

Goede kans dat u dan nog geen donateur van Vocoza bent. Terwijl het zo eenvoudig is: stort 30 euro of meer op giro 505 72 19 t.n.v. Vocoza in Amsterdam, en wees ook verzekerd van een goede plek, naast de korting die u op de toegangskarten krijgt.

Kamerkoor Vocoza

Kamerkoor Vocoza bestaat normaal uit circa 26 geschoolde amateur-zangers, die samen een behoorlijk professioneel niveau weten te bereiken. Voor dit concert is het koor uitgebreid tot 32 zangers, vanwege het dubbelkoor in de *Mis* van Martin, en het zesteinstemmige arrangement van *Ich bin der Welt abhanden gekommen*.

Vanaf september 2008 staat het koor onder leiding van Sanne Nieuwenhuijsen. Tot die tijd heeft het, onder de bezielende leiding van Ira Spaulding een vaste plaats in het concertleven in de regio Amsterdam / Haarlem verworven. Vocoza brengt gemiddeld twee eigen concertreeksen per jaar, waarbij thematisch opgebouwde programma's en grotere koorwerken elkaar afwisselen. Daarnaast worden in het hele land met enige regelmaat concerten op uitnodiging gegeven.

Vocoza is een afkorting van Vondelpark Concertgebouwbuurt Zangers, en werd opgericht in 1980 door Paul Hameleers. In 1981 nam diens zoon Frank de leiding over. In 1990 nam Ira Spaulding de artistieke leiding over Vocoza. Dit resulteerde in originele en spraakmakende uitvoeringen, met een

repertoire dat bijna alle stijlperiodes beslaat. Moderne Amerikaanse koormuziek vormt een speerpunt in de programmering. Zo verzorgde Vocoza in juni 2001 de Nederlandse première van zes hedendaagse madrigalen van Morten Lauridsen.

Vocoza bracht geregeld bekende meesterwerken in kleine bezetting. Hoogtepunten in dat opzicht waren Händels *Messiah* in 2001 en een lovend ontvangen *Johannes Passie* in kleine bezetting, met het koor in kwartetten opgesteld.

Vocoza schrikt ook niet terug voor de grote werken in het moderne repertoire. In de lente van 2004 stond moderne muziek op teksten in klassieke talen op het programma, waaronder Igor Stravinsky's *Symphony of Psalms* en Leonard Bernsteins *Chichester Psalms*. Onder leiding van Sanne Nieuwenhuijsen zong het koor o.m. de *Mis* van Francis Poulenc, de *Reincarnations* van Samuel Barber en het *Motet voor de kardinaal* van Daan Manneke.

Een uitgebreid historisch overzicht vindt u op: www.vocoza.nl/historie

Sopranen: Henny Brouwer, Corinna Dästner, Saskia Eelman, Sofie Jansen, Christine de Kam, Diète Sybesma, Joke Scholten, Anna Tómasdóttir en Lianne Verhaar

Alten: Loes Aartsen, Esther Arrindell, Violette Baudet, Ingeborg Bröcheler, Olga Hasenack, Geerte de Vos, Renée Weder en Jo-Els van der Woude

Tenoren: Marten Jan Geertsema, Adrien Kuijten, Pieter Nieuwint, Maarten Streekstra, Thomas Kloppenburg en Andrew Fleming

Bassen: Bram Bos, Alexander Orthel, Nicolaas Buitenhuis. Rob Kloppenburg, Berend de Vries Hein Walter en Nico Witteman

Hans van Hechten

Hans van Hechten werd op 16 oktober 1946 geboren te Dordrecht. Hij werkte aanvankelijk als psycholoog. Eind jaren zeventig koos hij voor zijn grote liefde, het theatervak. Hans speelde tal van rollen in theater, film en TV. Ook regisseerde en schreef hij voor theater, waaronder een aantal literatuurbewerkingen. In zijn werk legt hij graag een brug tussen tekst en muziek, welke hij elkaar enorm vindt versterken. Hij schreef vele hoorspelen voor diverse omroepen, in Nederland en Duitsland. Daarbij werkte hij samen met diverse componisten of maakte ook hoorspelen óver componisten. Zijn hoorspel over Beethoven werd genomineerd voor de *Prix Italia*.

Begin 2011 werd onder zijn artistieke leiding een groot spektakel in Leiderdorp vertoond, met amateurs (regie en tekst) op basis van een rederijersstuk uit de 17e eeuw. Ook hierin een gecombineerd gebruik van muziek, zang en toneel.

Als acteur was hij recent nog te zien in *De Stoelen* van Eugène Ionesco. Eerder werkte

Hans samen met Sanne Nieuwenhuijsen in een programma over Messiaen voor koor, acteur en piano. Zie verder: www.hansvanhechten.nl

Vastert van Aardenne

Vastert van Aardenne (1963) is eveneens geboren in Dordrecht. Na zijn eindexamen Toneelacademie Maastricht in 1987 speelde hij vele rollen voor theater, televisie en film. Onder meer bij toneelgroep De Kern en diverse vrije producenten. Hij was recent nog te zien als Warenar in het gelijknamige toneelstuk van P. C. Hooft bij het mede door hem opgerichte theatergezelschap De Kale. Ook vertaalde hij een toneelstuk van Feydeau. De samenwerking met zijn gewaardeerde collega Hans van Hechten was al langer een gekoesterde wens waar deze voorstelling rondom Shakespeare en Goethe de uitgelezen artistieke omgeving aan gaf.

Zie verder: http://nl.wikipedia.org/wiki/Vastert_van_Aardenne

McDonnell Productions BV

is een energiek audio-video productiebedrijf, dat is gespecialiseerd in de vervaardiging van locatie-opnamen en concertopnamen. Wij kunnen kwaliteitsopnamen maken voor reproductie op cd, scad, dvd, blu-ray, en in ieder gewenst aantal – al wenst u slechts tien stuks. Daarnaast kunnen we bedrijfspresentaties leveren op ieder formaat, zowel op HD-DVD, DVD, Power-Point, website, foto, als op ander drukwerk.

We hebben de opnameapparatuur voor alle mogelijke opnamen (op locatie, binnen of buiten). Voor complete producties beschikken we over een goed geoutilleerde ruimte met een prima akoestiek, voorzien van een Yamaha concertvleugel.

Redenen om een cd of dvd te maken van uw concert:

- Uw beste prestaties zijn altijd en overal te zien of te beluisteren.
- Door kritisch te luisteren komt u tot nog betere prestaties.

Onze specialiteit: het maken van concert-opnamen. Een groot aantal vaste opdrachtgevers in binnen- en buitenland maakt van onze service gebruik.

Redenen om een bedrijfspresentatie te maken:

- Duidelijke informatie voor uw (toekomstige) opdrachtgevers.
- Uw interne training op dvd of ieder ander gewenst formaat.
- Uw *sales* presentatie op dvd of ieder ander gewenst formaat.

Internet: www.mcdclassics.nl

Email: mcd@recordingmedia.nl

Clara van Spaarnwoudestraat 41
2064 WR Spaarndam

Telefoon: 023 549 0727

Fax: 023 549 0728

McD[®]
classics